

Geandewei

Protestantse
Kerk

Het belang van herdenken

Het sleutelwoord is
vertrouwen

Geloofsgetuige:
Florence Nightingale

De draagkracht van
oude kerkmuren

Column Tettie Stiemsma

Grutte Dirigint

It grutste diel fan myn jeugd spile it in rol: it koar wêr't ús heit en mem yn songen. Net omdat we der te min oandacht fan harren troch kringen. Mar sa wie it alle tiisdeitejûnen sa lang as it my heuge kin. Der kaam oppas

thús want heit en mem giene nei it koar. Elly van Driesum, dy siet op Kweekskolle en sy koe dan jûns bij ús moai it húswurk meitsje. Ik wie in jier as tsien en myn suskes noch jonger. We seagen dan ek wol nei Peyton Place. Ik snapte der net in soad fan en Elly sei ek dat it eins te let foar ús dien wie, mar we fûnen it wol geweldig. Elly brocht ús op bêd en fertelde dan ek altyd noch in ferhaaltsje.

Doe't we âlder waarden mochten we sels oppasse. Noch wer letter gie ik mei nei optredens en frege ús heit my om it koar te filmjen. Sûnt 2011 sjong ik sels ek by 'Sjong de Heare' te Easternijtsjerk. Dizze namme krige dat koar mei doe't it nei de oarloch oprjochte waard. Dat wie om krekt te wêzen op 1 maart 1949.

Foar de oarloch wie der in koar mei de namme 'Sursum Corda'. Mar dat hâlde op te bestean doe't yn de oarlochsjierrren de minsken jûns net op 'n paad mochten. It wie trouwens ek in frijgesellekoar, dat sadree der guon trouwen foel it doek foar dyselden.

En no, nei krapoan 75 jier, is it doek wer fallen. Net troch houliken of oarloch, de rek wie derút. De kontribúsje wie troch it weromrinnende ledetal net mear genôch om de kosten te beteljen. Dêr komt noch by dat ús dirigint nei Spanje emigrearret. Spitich, mar dochs miskien op it juste momint. Us heit hat mear as santich jier bij it koar songen, ús mem benei 65 jier. 'Sursum Corda; hart naar boven'. 'Hoe sprong mijn hart hoog op in mij'... Foar my no even net. Us ferstân seit dat it sa goed is, ús gefoel it tsjinoerstelde. De Heare sille we lykwols tasjongen bliuwe. Mar net mear op tiisdeitejûn yn it Koets-hûs. De dirigint emigrearret, ús Grutte Dirigint bliuwt lokkich foar ivich.

Meditatie Vertrouwen

'Wees niet ongerust, maar vertrouw op God en op mij.'

Johannes 14: 1

door ds. Inge de Rouwe

Op het leesrooster van deze week staan lezingen die te maken hebben met de periode tussen de opstanding en de hemelvaart van onze Heer. Vandaag denken we na over een bemoediging die Jezus aan zijn leerlingen meegeeft, voor de tijd waarin Hij niet meer bij hen zal zijn.

Het is opmerkelijk dat de Heer deze woorden uitsprekt aan de vooravond van Zijn lijden en sterven. Hij bemoedigt zijn leerlingen wanneer zij samen komen om het Pesachfeest te vieren. Op deze avond heeft Jezus het niet gemakkelijk. Judas loopt boos weg om Jezus te gaan verraden. Petrus belooft Hem trouw, maar zal daarin falen. Van je vrienden moet je het hebben...

In de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel, één van de belijdenisgeschriften van de Protestantse Kerk, belijden we dat Jezus waarachtig God is en tegelijk mens is geworden. Hij wist waartoe Hij geroepen was en had kennis van een toekomst die voor ons onbekend is. Maar de menselijke kant was ook deel van Hem: de pijn van verraad, het verdriet om de dood, de angst voor het lijden.

Waar haalt Hij de kracht vandaan om de overgebleven leerlingen te onderwijzen en moed in te spreken?

Het sleutelwoord is vertrouwen. Jezus ontleent kracht uit Zijn vertrouwen in het redtingsplan van God de Vader. In Johannes 14 : 12 belooft Hij zijn volgelingen dat ze dezelfde kracht zullen ontvangen. 'Waarachtig, ik verzeker jullie: wie op mij vertrouwt zal hetzelfde doen als ik, en zelfs meer dan dat, ik ga immers naar de Vader.'

Kunnen wij die kracht ook in deze tijd ervaren? Ja, zo blijkt uit de paasboodschap van onze zustergemeente in Vaida, Roemenië. Zij schrijft:

Er gebeuren de laatste tijd verdrietige en engedingen. Donkere wolken pakken zich samen in de lucht van ons leven, waar we nu ook wonen, in Europa of in andere delen van de wereld. Zelfs leden van de oudste generatie hadden nooit gedacht, dat ze ooit nog zoiets zouden meemaken. De vreselijke oorlog, die al meer dan een jaar aan de gang is, werpt een schaduw over alles.

In meer of mindere mate voelen we allemaal de ernstige en zeer pijnlijke gevolgen: de op hol geslagen energieprijzen, inflatie en moeilijk te betalen rekeningen. Veel mensen merken dat het verdienen en besparen van geld een dagelijks probleem is geworden. Het is alsof Gods wereld en onze wereld elkaar nergens ontmoeten.

Integendeel. De waarheid is dat wat God deed in Christus en het goede nieuws over Hem voor ons bedoeld is; Degenen onder ons die hier wonen, zijn hopeloos en vaak zonder uitzicht. Juist daarom spreekt het evangelie van de opstanding ons vandaag nog steeds aan: dat het Leven heeft gezegevierd over de dood.

Wanneer we ons net als Jezus, net als onze geloofsgenoten ver weg, richten op Gods belofte van bevrijding en redding, geeft ons dat vandaag de kracht om moedig te blijven en het goede te doen. Ook als mensen ons verlaten, ook als donkere wolken zich samen pakken.

Ds. Inge de Rouwe is predikant van de protestantse wijkgemeente Leeuwarden Huizum-West, de Kurioskerk

Leesrooster

Week 19, 7 t/m 13 mei

zondag	Nehemia 12:27-43
maandag	Nehemia 12:44-13:3
dinsdag	Nehemia 13:4-14
woensdag	Nehemia 13:15-22
donderdag	Nehemia 13:23-31
vrijdag	Psalm 26
zaterdag	Jakobus 1:1-18

Week 20, 14 t/m 20 mei

zondag	Jakobus 1:19-27
maandag	Jakobus 2:1-13
dinsdag	Jakobus 2:14-26
woensdag	Psalm 68:1-19
donderdag	Psalm 68:20-36
vrijdag	Jakobus 3:1-12
zaterdag	Jakobus 3:13-18

Actueel

Nooit meer oorlog

Het klinkt weer vaak in deze dagen: 'Nooit meer oorlog'. Mooie woorden en goed bedoeld. Maar dit 'nooit' is nog nooit gebeurd. Politici staan een paar tellen vroom en stil bij een monument, om meteen daarna het politieke steekspel weer op te pakken. Talloze burgers luisteren ernaar en zeggen het zelf, maar de conflicten in hun en ons eigen leven blijven bestaan. 'Ooit weer oorlog' lijkt meer waarheid te zijn dan 'nooit meer'.

door Herman F. de Vries

God en mens

'Wat God doet, dat is welgedaan. Hij is mijn licht en leven. Ik wil mijzelf van nu voortaan blijmoedig aan Hem geven, omdat ik weet in vreugd en leed: Zijn vaderlijke ontferming blijft eeuwig mijn bescherming. Wat God doet, dat is welgedaan, daar laat ik het bij blijven.'

Dit is het verschil tussen God en mens. Omdat menselijk gezien het toch oorlog blijft, zou je je kunnen afvragen welke betekenis Gods Woord en belofte heeft. Als we zien dat het op aarde toch altijd weer ellende wordt, wat kunnen wij dan met Gods belofte dat het Beloofde Land, de hemel, het paradijs, en vrede in Jeruzalem de gelovige mens wacht?

Gelukkig zijn God en mens van andere orde. Ik moet maar niet te menselijk over God gaan denken. Gelukkig denkt, doet, spreekt en belooft God anders dan mensen dat doen. 'Daar laat ik het bij blijven', zijn de laatste geciteerde woorden van bovenstaand lied. We hebben het dan over de geloofssprong die de mens moet maken om uit de neerwaartse denkspiraal te komen en hoop en vertrouwen te behouden.

4 en 5 mei

Desondanks blijft het belangrijk dat er stilgegaan wordt op 4 en 5 mei. Dat er namen worden genoemd. Namen en mensen moesten vernietigd worden. Miljoenen mensen hebben miljoenen andere mensen vermoord. De lichamen zijn nooit terug gekomen. Er kon niet begraven worden. Zelfs een gedenkdatum ontbreekt vaak. De exacte plaats waar iemand vermoord is, is niet altijd onbekend. Er was geen afscheid. Geen ritueel. Geen afscheidsdienst. Geen rouwliturgie. Geen condoleance. Geen rouwkaarten om te versturen

en geen kaarten van meeleven om te ontvangen. Soms kiezen mensen zelf voor een sober afscheid, maar dan is dat jouw eigen keuze. In deze miljoenen situaties werd de keuze voor hen gemaakt. Geen bloemen. Geen kaarsen. Daarom is een moment van stilstaan een zegen, omdat het toch iets is, terwijl er verder niets meer is.

Na tientallen jaren verschijnen er monumenten, zoals het indrukwekkende Holocaust Namenmonument in Amsterdam. De namen van 102.000 vermoorde Joden zijn hier op te lezen. Hun namen moesten verdwijnen, maar nu zijn hun namen terug gekomen. Hun levens niet. Toch, als namen worden genoemd, dan is het net alsof zij nog in ons midden leven. Als op een verjaardag de naam niet wordt genoemd van de persoon die enkele weken of maanden geleden overleden is, dan wordt dat gemist. In de kerk worden de namen genoemd van Jezus en Zijn apostelen en komen zij tot leven in het midden van de gemeente. Dat doet de Geest en wordt door de verkondiging bewerkt.

Hetzelfde gebeurt als nabestaanden bij een graf staan en de naam lezen en als bij het Holocaust Namenmonument namen klinken en telkens weer klinken. Zij zijn niet weg. Hitler heeft niet helemaal gewonnen. Hun namen worden gehoord. Er klinkt een stem. Zij leven. En waar iets van leven is, daar is hoop. De oorlog houden wij niet tegen, maar de namen kunnen wij blijven noemen.

De geloofssprong brengt mij bij God Die hiermee aan het werk mag en moet. Het is aan Hem om de dag en tijd te bepalen waarop de oorlogen ophouden en Zijn ingrijpen ons het Beloofde Land en nieuwe Jeruzalem binnenleidt. De mens kan er ondertussen voor kie-

zen om de namen te blijven gedenken en te zeggen. God hoort de namen van hen die als in een gebed tot Hem worden gezonden. De namen komen terecht in het levende Hart van God. Soms zet ik de televisie maar uit en ga ik lezen over Jezus en Zijn leerlingen, of ga ik namen noemen en levens eren. Ik wil niet in de oorlog geloven, maar in het leven. Daarom noem ik namen. Ook als ik oud ben geworden, of ziek, dan nog kan ik namen noemen.

Ooit weer

Ooit zal het weer oorlog kunnen zijn. Ooit zal echter ook de hemel daar zijn. Ooit zullen de verdwenen namen en mensen weer gezien worden. Ooit zal alles volmaakt zijn. Op de weg daar naar toe zal nog veel en vaak gevochten worden. Op kleine en op grote schaal. Er is veel ruzie om ons heen. Laten we een geloofsweg proberen te vinden en die geloofsweg ook gaan, namen noemend, namen erend. 'Daar laat ik het bij blijven' zingen wij dan. Ik laat mij dat niet afnemen. Ik geloof erin.

Als ik de namen zie, lees en uitspreek bij het Holocaust Namenmonument, en als ik in een kerkdienst namen van heiligen mag uitspreken, weet ik dat God het goed zal maken. Het noemen van namen verbindt mij ook met mensen. Namen van doden. Maar het verbindt mij ook met mensen die eveneens namen niet vergeten en zijn blijven noemen. Anderen schieten elkaar neer. Wij noemen namen. God zal zegenen. 'Daar laat ik het bij blijven.'

ds. Herman F. de Vries is predikant in de Protestantse Gemeenten van Feanwâlden en Feanwâldsterwâl en van Ljussens en Moarre en redactielid van Geandewei

Op het Holocaust Namenmonument in Amsterdam zijn de namen van 102.000 vermoorde Joden te lezen. Foto: Dirk P.H. Smits

Geloofsgetuige Florence Nightingale

'Het verwaarlozen of misbruiken van een imbeciele oude vrouw of vuil kind is hetzelfde als godslastering.'

* 12 mei 1820,
Florence
† 3 augustus 1910,
Londen

Haar naam is verbonden met de Krimoorlog van 1854. Britten vochten met Turken tegen Rusland. Dagbladen rapporteerden hoe *the lady with the lamp*, leidster van 38 verpleegsters in het legerhospitaal in Scutari (Aziatisch Istanbul), mensonterende toestanden onder de zieke en gewonde soldaten het hoofd bood. Met geduld en tact schiep zij orde en verbeterde ze de verzorging. Dat ze 's nachts met een lamp door de ziekenzalen trok was niet alleen uit zorg voor de zieken en gewonden, maar ook om te controleren of er geen zuster bij een patiënt in bed was gekropen. Ze was ook in wiskunde en statistiek onderlegd en staaftde haar rapporten met zelfbedachte diagrammen. Na terugkomst in Engeland richtte ze in 1856 de eerste verpleegstersschool op. De hele gezondheidszorg werd dankzij haar meer geprofessionaliseerd. Haar geboortedag werd de internationale Dag van de Verpleging.

Behalve moeder-overste van verpleegsters, bekwaam regeringsadviseur in gezondheidskwesies, rolmodel voor feministen en pionier in het gebruik van statistieken, was ze auteur van spirituele geschriften. In de lamp die ze over tal van zaken laat schijnen brandt een gelovige vlam. Ze had als zeventienjarig meisje Gods stem gehoord en later stage gelopen bij ds. Fliedner en zijn diaconessen in Kaiserwerth. Toen de jonge ziekenhuisdirectrice werd benoemd voor haar werk in Scutari was ze bezig met het lezen van *De Navolging van Christus* van 'onze' Thomas a Kempis. Het unitarische geloof van haar jeugd was nogal rationeel en vrijzinnig, gecombineerd met sociaal engagement (ook voor dieren). Unitariërs wijzen de leer van de goddelijke drie-eenheid en de godheid van Christus af. Haar eigen gedachten over God en geloof zijn eveneens vrijmoedig en ondogmatisch. Het gaat erom dat wij vrouwen en mannen allemaal deel krijgen aan de goedheid van zijn wezen.

Ze heeft niet veel op met christenen van haar tijd die geloof en kerk proberen te beschermen tegen de vernieuwing en vooruitgang die wetenschap en samenleving ondergaan. Ze put inspiratie uit allerlei bronnen, vertaalt mystieke teksten en geeft die uit. God woont met zijn Geest van goedheid, wijsheid en kracht in al onze daden, woorden en gedachten. Stellen we ons ervoor open dan gaan onze handen rollen aanleggen om de volksgezondheid te bevorderen. Doen we dat niet, dan verlengen we niet alleen het lijden van mensen, maar ook van God zelf die meelijdt in wat zijn schepselen lijden. Zoals ooit op Goede Vrijdag zichtbaar was geworden.

Harmen Jansen

Lees J.J. Suurmond, 'De spiritualiteit van Florence Nightingale', Zoetermeer 2010

Byldspraak - Willem Wilstra Gearkeuken

De tiid fan stamppotten is wer oer, ik haw de lêste pûde út 'e winkel helle. Dêr trof ik in âldere kunde dy't sei: 'Ik griis der fan, want myn tinzen geane dan werom nei de oarloch.'

Yn dy tiid wurke myn heit yn 'e Noardeastpolder en wy wennen krekt bûten de Lemmer. Ik wie sa'n bûkemantsje en skarrele deis mei ús hûntsje Bijke om 'e doar. Flak by ús stie in saneamde 'gearkeuken'. My heucht noch, dat ik fan soldaten wolris in leppel hutspot oanbean krige. En Bijke slikke de grutte pannen út ...

Foar in protte minsken wie it manna út 'e himel, dan smakket alles. Mar yndied, by ús komt de lucht en de smaak ek altyd wer boppe. De namme 'gearkeuken' wurdt net mear brûkt, mar slim genôch binne der wol in protte minsken dy't nei de 'itensbank' moatte. Tiden hawwe tiden. Preker sei it al: 'It wie der al lang yn 'e tiden dy't fier foar ús west ha.'

Sint Vituspasjie keert terug en krijgt gezelschap

De *Sint Vituspasjie* keert terug in de Sint Vituskerk in Wetsens, op 12, 13 en 14 mei om 20.00 uur (zondag ook om 14.00 uur). Het muzikale theaterspektakel over de jonge Vitus en het waargebeurde verhaal over het ineensstorten van de kerktoren in 1842 werd voor het eerst opgevoerd in 2018, als onderdeel van het Culturele Hoofdstadproject Under de Toer. Dit keer is het één van drie bijzondere projecten van organisator Promovocaal in mei en

juni in en rond Dokkum, onder de titel De Heilige TRiversiteit. De andere twee zijn de *Catharina Cantate* op 27 en 28 mei in de kerk van Aalsum over de heilige Sint Catharina (20.00 uur) en de *Bonifatiuspasjie* op 9, 10 en 11 juni in de Grote Kerk van Dokkum, over het leven en sterven van de heilige Bonifatius.

Meer informatie of kaarten bestellen?
Kijk op www.promovocaal.nl

Diversen

Kleurrijk geloven Yad Vashem - signalen herkennen

Zorgen heb ik door de toenemende agressie tegen willekeurige Joodse mensen. Zorgen om het zingen van antisemitische teksten door voetbalsupporters. Om het pesten en belagen van zwarte mensen en homo's. En dat na vernietiging in de Tweede Wereldoorlog van miljoenen Joodse kinderen, vrouwen en mannen, homo's en zigeuners. *door Corry Nicolay*

Dit worden incidenten genoemd. Maar het zijn geen incidenten, het is een tendens. Door de verruwing staat het positieve onder druk. Het wordt zelfs belachelijk gemaakt, net als tijdens de oorlog. Daarom is herdenken op 4 mei belangrijk. In de Thora en de Bijbel staat in Jesaja 56:5 'En aan hen zal ik mijn huis geven, en binnen mijn muren een aandenken en een eeuwigdurende naam [een Yad Vashem] ...die nooit zullen worden vernietigd.' Deze woorden staan ook in de Koran.

In Jeruzalem is het grote herdenkingspark 'Yad Vashem' met namen van Joodse vermoorde vrouwen, mannen en kinderen. En namen van veel mensen die hen tijdens de oorlog hebben verborgen en voor hen op kwamen, ook Nederlandse vrouwen en mannen. Ze hebben een naam en krijgen een plaats binnen 'Yad Vashem'.

Waarom? Wie vergeet, is niet in staat de signalen van gevaarlijk denken en handelen op tijd te herkennen. Zoals nu verruwing en verharding naar groepen mensen in onze samenleving. Meerdere Nederlanders komen uit landen waar de Holocaust, de vernietiging van miljoenen Joden, wordt ontkend. Op Arabische televisiezenders en op Arabische scholen wordt de Holocaust 'een Joodse leugen' genoemd. En de foto's van uitgemergelde mensen en kuilen vol dode lichamen dan? Die zijn gemanipuleerd...

'Is het echt gebeurd?', vragen vriendelijke jongeren aan mij. Heel eerlijk en open vragen ze dit. Even eerlijk vertel ik over de vernietiging van miljoenen Joodse en homoseksuele mensen en zigeuners, vrouwen - mannen en

kinderen - in gaskamers. Vertel ik over 'werkkampen', die vernietigingskampen waren. Kampen die je nog kunt bezoeken. Daarom is het zo belangrijk dat de Tweede Wereldoorlog aan de orde komt op alle basisscholen en in het voortgezet onderwijs. Want je wilt toch graag in vrede samenleven?

Ik werk samen met mensen met verschillende culturele en gelovige achtergronden. Mensen die graag in vrede met elkaar willen leven. Goedwillende Nederlandse mensen en gevluchte mensen. Zij zijn bezorgd en bang zijn dat hun kinderen meegezogen worden in de verruwing, agressie, mensenhaat en het antisemitisme.

Het spreekwoord zegt: 'Wie zwijgt stemt toe.' Wie niets doet laat ook het negatieve gebeuren. Daarom: wijs alsjeblieft jongeren en kinderen op het gevaar wat hierin schuilt. Laat het niet van kwaad tot steeds erger worden. Laat het goede zegevieren. We hebben elkaar als inwoners van Nederland nodig om het vele positieve wat gebeurt, zichtbaar te maken en te versterken.

Voel de uitnodiging en verantwoordelijkheden die bij vrijheid hoort. Ik hoop en bid van harte dat ieders levensvisie, ieders geloof daarbij wonderlijk inspireert en steunt. Dat we de vrede leven, vrede en vrijheid samen delen, zodat de ander de vrede ervaart door u en jou. Van harte vandaag, morgen en de komende tijd: Shalom, Salaam, Shanti, Vrede. Dat het zo mag zijn.

Corry Nicolay is predikant kleurrijke communicatie, www.kleurrijkgeloven.nl

Ik vertel over 'werkkampen', die vernietigingskampen waren. Kampen die je nog kunt bezoeken.

Column Jannie Shacholi Ongekende waarde

'Kijk naar de vogels in de lucht (...) Zijn jullie niet meer waard dan zij?' Mattheus 6:26

Mensen die mijn nieuwsbrieven lezen weten dat ik samen met een aantal andere vrouwen druk

bezig ben met het ontwikkelen en geven van een tweeweekse training, speciaal voor vrouwen. In deze training leren we de vrouwen over verschillende onderwerpen, zoals Bijbelstudie, evangelisatie, discipelschap, gebed, Gods roeping voor vrouwen. Maar ook, erg belangrijk: over hun identiteit in Christus, zoals liefde, waarde, Zijn dochter zijn, nieuwe creatie en vrijheid in Christus.

Het verbaast me elke keer opnieuw dat vrouwen niet geleerd wordt dat ze geliefd zijn door en van waarde zijn voor God. Het wordt hen niet geleerd wanneer ze opgroeien en ook niet in de kerk. Bij de laatste training bleek weer dat de vrouwen uit onze groep nog nooit iets over hun identiteit in Christus hadden gehoord.

Vrouwen breken bij de uitleg van deze onderwerpen, ook al zijn ze soms al jaren actief in de kerk. Er zit veel pijn en verdriet. Veel vrouwen is gedurende hun opgroeien ingepeperd dat ze niks kunnen, dat ze niks waard zijn... En tot overmaat van ramp worden veel vrouwen hier in Afrika verkracht door hun eigen vader, broers of ooms, of door andere mannen die misbruik maken van hun kwetsbaarheid.

Als je voelt dat je niks waard bent en alles je eigen schuld is, hoe kom je dan verder? Bij elke stap die je zet vertel je jezelf - door deze ervaringen - dat je het toch niet kunt, dat je niet geschikt bent, dat je toch gaat falen... Dat het je eigen schuld is dat je niet verder komt in het leven....

Hoe mooi is het dan dat we hen mogen leren dat ze van ongekende waarde zijn! Dat God naar hen kijkt! Dat ze meer waard zijn dan alle vogels in de lucht! Dat ze mogen ontdekken dat vrouwen een belangrijke rol hebben in de Bijbel! Kijk maar naar de verhalen van Jezus, hoe Hij vrouwen behandelde: met ontzettend veel liefde en zonder vooroordelen! Deze perfecte Jezus, Gods enige Zoon, die God heeft gegeven, omdat Hij de wereld zo liefhad! De hele wereld, dus inclusief alle vrouwen! Hoe voelt dat voor u als vrouwelijke lezer?

*Jannie Shacholi -Dijkstra werkt namens Operatie Mobilisatie in Zambia
www.jannieinmission.com*

Aandacht in goede en slechte tijden

“Wat ik zelf heb meegemaakt, doet me nadenken over de vraag: als een mens in de miserie zit, wat helpt dan? Wat doen we wanneer het noodlot ons treft? Waar vinden we troost? Het antwoord kun je in enkele woorden samenvatten: in de aanwezigheid van de ander. Dat is de basis.”

Dirk De Wachter is op het ogenblik vaak te zien op de Nederlandse televisie. Hij is een Belgische psychiater en hoogleraar die ook werkt in Nederland, door middel van lezingen en televisie-interviews. Het bijzondere aan hem is dat hij met gewone woorden kan zeggen wat hij bedoelt. Prof. Labuschagne kon dat ook, maar dan op het gebied van theologie.

Veel zieke mensen bezoeken De Wachter in zijn praktijk. Nu hij zelf ziek is, krijgt hij veel ‘bezoek’ van de mensen die hem bezochten. En dat is waar het om draait, zegt hij. Dat je in goede, maar ook in slechte tijden de aandacht van de ander krijgt: mensen die jou bezoeken, mensen die met jou praten, mensen die een kaartje sturen, mensen die lichamelijke aandacht geven, mensen die hun verhaal, ook al ben je ziek, aan jou vertellen.

Ik heb het boekje *Verstroosting* met zeer veel innerlijke aandacht gelezen, zoals ik ook zijn eerdere boek *De kunst van het ongelukkig zijn* las. Het is heerlijk om niet te veel te hoeven nadenken over moeilijke psychologische of filosofische stellingen, maar veel herkenbaarheid te ervaren. Alleen al over het feit, dat kanker zich na vijf, zeven, tien, veertien, twintig jaar als nog kan uitzaaien en dat mensen die kanker hebben gehad daar altijd bang voor zijn. In één zin zegt Dirk De Wachter: ‘Ik heb ze vaak mijn praktijk binnen zien komen, na tien jaar is het weer mis.’

Geen moeilijk boek. Wel met psychologie en filosofie, maar met gewone alledaagse woorden. De moeite waard om te lezen.

Aukje de Bildt

Verstroosting;
gewone woorden van
Dirk De Wachter
Uitg. Lannoo Campus
ISBN 9789401489614
24,99 euro

Sterven, hoe doe je dat?

Emeritus-predikant Pieter Lootsma uit Leeuwarden schreef een prachtig kleinood met veelal korte teksten, gedichten, gebeden en verhalen die bijna allemaal cirke-len rond het ouder worden en afscheid nemen van het leven, van geliefden en... van jezelf.

Deze uitgave volgt op de publicatie van drie korte bundels met dierenverhalen en een verzameling gedachten over God (*God, een veldboek*). De bundel is onder de titel *Gestamel. Mijmeringen over leven, sterven en dood*, uitgegeven bij De Pinne in Menaam. De inhoud van de bundel laat zich moeilijk samenvatten en is ook heel divers. Het gaat van extreem korte teksten als deze...

Genoeg

*Ik hoef niet meer
ik mag sterven*

Een waaier van levenswijsheid

...naar wat uitgebreidere verhalen waarin de verwerking van een ingrijpende gebeurtenis - zoals een ongeluk- en verlies van dierbaren aan de orde komt. Ook de vraag naar schuld, de verwerking van suicide en het omgaan met (palliatieve) zorg tijdens een stervensproces komen aan bod. Zelfs erotiek op latere leeftijd krijgt een plek. En natuurlijk gaat de pastor, die Pieter Lootsma is, ook de geestelijke vragen die spelen bij het afscheid van het leven niet uit de weg. Zo zijn er onder meer enkele treffende gebeden in de bundel opgenomen.

Alles wordt benaderd met veel mildheid en dat geeft mij als lezer een gevoel van ruimte: wát er ook door mij heengaat; het mag er zijn bij deze pastor en bij de God die hij vertegenwoordigt. ‘Gestamel’ is wel een erg bescheiden titel voor de woorden die hij ons doorgeeft.

Nog een voorbeeld:

Ouder worden

*Afscheid nemen
van dingen
van zaken
van ideeën
van mensen
van geliefden
van jezelf*

Je kunt het leren

Een leerproces

Ouder worden en sterven; je kunt het leren. Dat lijkt de drijfveer van Pieter Lootsma te zijn om deze teksten met een breder publiek te delen. We kunnen ons oefenen, zo vertelt hij ons, in het omgaan met de dood, die voor iedereen immers komt - vroeger of later. ‘Mijn wil en gevoel voegen zich ernaar’, zo omschrijft Lootsma het proces dat hij - als inmiddels 81-jarige - ook zelf doormaakt. Het maakt deze bundel bij uitstek geschikt voor gespreksgroepen die zich samen willen bezinnen op wat er allemaal komt kijken bij het ouder worden. Zelfs heel praktische tips ontbreken niet.

Schoonheid

Maar ook voor de individuele lezer valt er genoeg te leren en te genieten. Want denk maar niet dat het allemaal somberheid is wat de klok slaat. Integendeel. Lootsma leidt onze blik juist naar wat er om ons heen, vaak heel dichtbij, aan schoonheid te ontdekken valt. Van het wel en wee van duiven en meerkotten aan de Oosterkade, tot de zorg en aandacht die mensen elkaar kunnen geven; er is veel troostrijks te zien en te ontdekken, voor wie met Pieter Lootsma mee wil kijken het leven in - en uit.

Tenslotte valt er in het boek zelf ook een hoop te zien - behalve woorden. De schilderijen van Gea Koevoets die in de bundel zijn opgenomen ademen allemaal de ruimte en de weidsheid die ook uit de woorden spreken.

ds. Helmer le Cointre

*‘Gestamel. Mijmeringen over
leven, sterven en dood’,
Pieter Lootsma,
voor 12,50 euro bij de auteur
zelf te bestellen via telefoon
(058) 2893258 of email:
p.lootsma78@hetnet.nl*

De draagkracht van oude kerkmuren Een goed bewaard geheim

In de week voorafgaand aan Pasen, in de stille of goede week, was ik getuige van de draagkracht van oude kerkmuren. In de middeleeuwse kerk van het Groningse Eenrum was kunstenaar Anjet van Linge aan het werk. Van Palmzaterdag tot en met Stille Zaterdag werkte zij aan de zeven kruiswoorden. De woorden die Jezus uitspreekt aan het kruis, de woorden die in veel kerken worden uitgesproken op Goede Vrijdag.

door Jolanda Tuma

Anjet hakte de woorden letter voor letter uit in stukken wit marmer. Van deze uitgehakte woorden werden vervolgens papieren afdrucken gemaakt die in de kerkbanken werden gelegd. Hierdoor ontstond in de loop van de goede week een meditatiepad door de kerk. Alle dagen van die week werd drie maal per dag een getijdengebed gehouden: om acht uur, om twaalf uur en om vijf uur. Heel eenvoudig.

We kwamen in stilte de kerk binnen, zochten een plekje, en wachtten in stilte op de slagen van de kerkklok: acht slagen, twaalf slagen, vijf slagen. Er werd á capella een lied gezongen, er was stilte, opnieuw een lied, een korte tekst, stilte en tot slot nog een lied. Vervolgens verlieten we in stilte de kerk, en ging ieder zijns of haars weegs. Anjet ging verder met het hakken van de letters, wij gingen aan het werk in huis of elders.

Dagorde

De getijdengebeden: ze zijn geënt op een oeroude religieuze leefwijze die in kloosters nog steeds de dagorde bepaalt. De getijdengebeden in de kerk van Eenrum waren geen formele, kerkordelijke bijeenkomsten, het waren bijeenkomsten die we samen vormgaven. Soms met vier personen, soms met tien of twaalf. De kracht zat hem in het samenkomen, in de eenvoud van de slagen van de klok, in de stilte, het samen zingen. Het was alsof het samenzijn, de stilte en onze gezamenlijke stemmen werden gedragen door die bijzondere ruimte, die ruimte die wordt gevormd door eeuwenoude kerkmuren. Muren die tot spreken komen wanneer je samen stil bent. Het was alsof het kerkgebouw ons even liet delen in een geheim dat zij al die eeuwen had bewaard. De draagkracht die er bij voorbaat is, en waarin we ons even in mogen koesteren wanneer je de ruimte ruimte geeft.

De laatste decennia hebben veel kerkelijke gemeenten oude kerken moeten sluiten van

De kerk van Eenrum om acht uur 's ochtends

wege krimpende ledenaantallen en torenhoge onderhouds- en verwarmingskosten. Oude kerken worden gelukkig meestal niet afgebroken, maar de vraag is wel wat ermee gebeurt wanneer de kerken worden overgedragen aan particulieren, stichtingen of projectontwikkelaars. Kerken lenen zich bijzonder goed voor culturele activiteiten, kunst en muziek. En ook als ontmoetingsplaats, café of zelfs als overnachtingsplek. Deze activiteiten juich ik ook van harte toe, ze maken de kerk weer een plek waar iedereen zich thuis voelt. Maar er schuilt ook een gevaar in. Wanneer de kerken worden ontdaan van haar oorspronkelijke functie, een plek waar mensen iets ervoeren van de aanwezigheid van God, als huis van God, is de kans groot dat ook de stilte uit de gebouwen verdwijnt.

Aandacht voor de stilte

Ik zou er dan ook voor willen pleiten om naast het organiseren van allerlei activiteiten om de oude kerken open en levend te houden, ook bewust aandacht te schenken aan de stilte van die bijzondere ruimten. Momenten in de tijd creëren waarin even niets hoeft en niets moet, maar gewoon eens stil gaan zitten en dan te ervaren wat de ruimte met jou doet. Wanneer je om acht uur 's morgens de kerk binnenloopt, heb je kans dat de zon vanuit het oosten je tegemoet schijnt. Alleen al dat gegeven is een geschenk op zich.

De kerkgebouwen, uniek in onze dorpen en steden en in het landschap, dragen geheimen in zich die zij de eeuwen door hebben bewaard in de muren. Die geheimen vind je alleen wanneer je even stil wordt en de muren laat spreken. Dan zul je ontdekken dat je wordt gedragen door de ruimte en is het alsof je even wordt opgetild uit het alledaagse bestaan. Alsof je even wordt aangeraakt door die stem die de stilte niet breekt.

Ingezonden

Dovenpastoraat Friesland

Wist je dat Nederland tussen de tien- en vijftienduizend dove mensen telt? Wist je dat er circa anderhalf miljoen mensen slechthorend zijn? Wist je dat tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw gebarentaal verboden was op scholen? Wist je dat veel oudere doven nog met een trauma uit die tijd rondlopen? Wist je dat gebarentaal pas eind jaren negentig van de vorige eeuw officieel als taal erkend is?

Waarschijnlijk wist je bovenstaande niet. Eerlijk gezegd wist ik dat tot voor kort ook niet. De wereld van de dove medemens stond ver van mij af. Inmiddels maak ik een aantal jaren deel uit van een kerkelijke organisatie die zich richt op dovenpastoraat en het organiseren van (kerkelijke) activiteiten voor doven. Die organisatie heet officieel Interkerkelijk Dovenpastoraat (IDP; website: www.doofenkerk.nl). Het IDP is onderverdeeld in regionale Interkerkelijke Commissies (IC). In onze provincie is dat IC-Friesland.

Als IC-Friesland organiseren wij Kerst- en Paasvieringen voor doven, houden we jaarlijks een gemeenteavond voor doven en zorgen we dat er maandelijks een kerkdienst gehouden wordt waarbij een gebarentolk aanwezig is. Aan de IC-Friesland is ds. Martin Visser (Christelijke Gereformeerde Kerken) verbonden als gebarendominee.

Om dit belangrijke stukje kerkenwerk in stand te houden is de IC-Friesland op zoek naar een secretaris, een penningmeester en iemand die gebarentolken regelt voor diensten en activiteiten. Drie mensen, dat is best veel voor een kleine club als wij zijn. Toch hopen we dat er drie mensen zijn die in de bijzondere, maar ook normale wereld van de doven willen stappen. Drie mensen die samen met de doven inhoud geven aan geloof en kerk.

Wist je trouwens dat veel doven trots zijn op het feit dat zij doof zijn? Sommigen schrijven Doof standaard met een hoofdletter. Doof zijn bepaalt hun identiteit. Toen iemand een dove wilde bemoedigen door ter zeggen dat hij later in de hemel wel kan horen, reageerde hij verbaasd. 'Hoezo? In de hemel spreekt God gebarentaal.'

Voor meer informatie kun je contact met mij opnemen.

ds. Geert van Wieren
Protestantse Gemeente Oosternijkerk
voorzitter IC-Friesland
(0519) 346683, gmvanwieren@hetnet.nl

VOLGENDE KEER in G eandewei

